

ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2013

Irak regionális szerepének változásai 1979-2003

Irak79

A Baath rendszer megszilárdulása.....	- 6 -
Irak külpolitikai felemelkedése	- 13 -
Végzetes döntés: a második öböl-háború.....	- 17 -
2003: a Baath rezsim bukása	- 26 -

Bevezetés

A közel-keleti térség speciális földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően mindig is meghatározó jelentőséggel bírt a történelemben. E három kontinenst összekötő területen olyan hatalmas birodalmak emelkedtek fel, mint a Bizánci birodalom, vagy az Oszmán Birodalom. Az újkor kezdetével még inkább felértékelődött e régió, ugyanis a gyarmatosító hatalmak, főleg Nagy-Britannia és Franciaország kiemelt figyelmet szenteltek neki. E tendencia a 19. és 20. század fordulóján tovább erősödött az itt található óriási kőolajkészleteknek köszönhetően. A 20. században tehát e kőolajkészletekhez való hozzáférés lesz a nagyhatalmak legfontosabb motivációja a Közel-Kelet feletti befolyás megszerzéséhez és fenntartásához. A második világháború után Nagy-Britannia és Franciaország a dekolonizáció hatására fokozatosan kiszorul a térségből, és a hidegháború alatt már Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió lesz az a két hatalom, amelyik rányomja a bélyegét az itt elterülő országok jövőjére.

A 19. és 20. században három régióbeli országnak adatott meg a lehetősége arra, hogy egy modernizációs kísérlet végrehajtásának köszönhetően, kitörjön e függő, periférikus állapotból és felzárkózzon az úgynevezett centrum országokhoz. E három ország pedig Egyiptom, Irán, és Irak. Egyiptom e felzárkózásra kétszer is kísérletet tett, először a 19. században Mohamed Alí vezetése alatt, másodszor pedig a 20. században, Nasszer elnök idején. Iránban a hatvanas és hetvenes években Mohammad Reza Pahlavi sah kísérelte meg, Irakban pedig a Baath párt 1968-as hatalomra jutása után, al-Bakr és Szaddám Huszein.

E három kísérlet közül véleményem szerint ez utóbbi volt a legérdekesebb, ugyanis Irak került a legközelebb ahhoz, hogy e periférikus terület országainak sorából felzárkózzon a centrum országok szintjére. Ez legfőképpen annak volt köszönhető, hogy az iraki modernizációs kísérlet, a másik kettővel ellentétben, nem egy függő fejlődést mélyített volna el, illetve az sem elhanyagolható tényező, hogy ez a modernizáció eredményezte a legnagyobb átalakulást a saját társadalmi szerkezetében. Dolgozatom célja, Irak gazdasági és politikai felemelkedésének, majd bukásának bemutatása. Munkámat négy fejezetre osztottam. Az első fejezetben mutatom be azokat a belpolitikai folyamatokat, amelyek a Baath rendszer megszilárdulásához vezettek. Itt térek ki arra a páratlan gazdasági fejlődésre, ami a hetvenes éveket jellemezte Irakban. E fejezetben magyar külügyi forrásokat is felhasználtam, abból a

célból, hogy még pontosabb és világosabb képet kapjunk e fejlődésről.¹ A második fejezetben Irak külpolitikai megerősödését tárgyalom egészen a hetvenes évek végéig. A harmadik fejezetben térek arra, hogy miként vesztette el azt a státuszt Irak, amelyet olyan sikeresen felépített korábban. A negyedik fejezet a harmadik öböl-háborút követő időszakra szenteltem, egyfajta kitekintésként.²

A dolgozatomban a már említett levéltári források mellett az ENSZ BT dokumentumait, internetes sajtóforrásokat, illetve a szakirodalmakban már publikált forrásokat is felhasználtam. Írásom szakdolgozati háttérét magyar és angol nyelvű munkák adják.

¹ A magyar-iraki gazdasági, illetve diplomáciai kapcsolatok igen élénkek voltak ebben az időszakban. Ennek köszönhetően a magyar diplomácia elég pontos feljegyzéseket és jelentéseket készített az akkor iraki gazdaság állapotáról.

² A dolgozatomban konzulensem tanácsára, és a magyar szakirodalmakat figyelembe véve három öböl-háborút különböztetek meg. E szerint az első az Irak-iráni, 1980-88 közötti háború, a második az 1991-es és a harmadik pedig a 2003-as.

A Baath rendszer megszilárdulása

Irak a köztársasági államformát 1958-ban nyerte el, miután június 14-én az úgynevezett „szabad tisztek” Abd al-Karim Kasszem dandártábornok és Abd al-Szalim Arif ezredes vezetésével megdöntötték az 1920 óta uralkodó Hásimita dinasztiát. A hatalomátvétel igencsak erőszakosan zajlott le, ugyanis a fiatal királyt, II. Fejszált a család és palota többi tagjával együtt meggyilkolták. A véres puccs után Kasszem tábornok lett az ország miniszterelnöke, honvédelmi minisztere, és a fegyveres erők főparancsnoka, Arif ezredest pedig a miniszterelnök helyettesének nevezték ki. A két politikus barátsága és szövetsége nem tartott sokáig, a kisebb személyes ellentéteken túl megmutatkozott köztük az arab világ politikai gondolkodásának két egymással ellentétes nemzetkonceptiója.³

Az egyik a pánarab nacionalizmus, amely az egész arab népet egy nemzet alatt kívánta egyesíteni. Ez az irányzat még az Oszmán Birodalom fennállása alatt - sok szempontból annak ellenére - jött létre, és egy ideig egyeduralkodónak számított a térségben.⁴ Azonban az első világháború után létrejött államokban kialakult a helyi, vagy regionális nemzeti koncepció, amely, ha nem is tüntette el ugyan, de visszaszorította az *összarab* felfogást.⁵ Irak történetében e kétfajta nacionalizmus a vallási szektarianizmus szorosan összekapcsolódott, ugyanis a pánarab elképzelés leginkább a szunniták képviselték, az iraki nacionalizmus pedig a síiták körében volt népszerű.⁶

Abd al-Szarim Arif az előbbi irányzathoz, míg Abd al-Karim Kasszem az utóbbihoz tartozott. A két politikus közti feszültséget tovább fokozta, hogy Arif nagy csodálója volt az egyiptomi elnöknek, Nasszernek, és arra törekedett, hogy Irak a lehető legjobb kapcsolatot építsen ki Egyiptommal, sőt Arif kijelentette, hogy országa csatlakozni fog az Egyesült Arab Köztársasághoz (EAK).⁷ Ezt az ötletet Kasszem mélyen elítélte, ugyanis Nasszer is pont azt a pánarab nacionalizmust vallotta, amelytől annyira vonakodott,

³ Keegan [2004] 46-47. o.

⁴ Rostoványi [2002] 82.o.

⁵ Rostoványi [2011] 89.o.

⁶ Rostoványi [2010] 3.o.

ráadásul nem szerette volna, ha Egyiptom kiterjeszti befolyását Irakra. Kasszem eleinte a feszültséget megpróbálta erőszak nélkül megoldani, ezért felajánlotta Arifnak, hogy legyen az ország nagykövete Nyugat-Németországban. Arif ebbe természetesen nem ment bele, ugyanis pont, hogy Kasszem helyére pályázott. Így Kasszemnek nem maradt más választása, mint letartóztatni Arifot, azonban nem ölette meg, csak börtönbe záratta.⁸ Kasszem azonban nem tudta megszilárdítani hatalmát, csupán 1963-ig élvezhette, hogy az ország vezetője, ugyanis a február 9-én utcai harcokban végeztek vele. A puccsot a Baath párt hajtotta végre, a börtönből kiszabadított Ariffal szövetkezve, akit ezután az elnökké választottak. Az új elnök valószínű, hogy hosszú ideig lehetett volna Irak élén, ugyanis élvezte a hadsereg támogatását, illetve tehetséges politikusnak bizonyult. Azonban 1966-ban életét veszttette egy helikopter balesetben, ezért hatalma fivérére szállt. Ő viszont már nem volt azon képességek birtokában, mint elődje, rengetek problémával kellett szembenéznie belföldön és külföldön egyaránt. 1968-ban az ő elnöki hatalmát is megdöntötték, a puccs végrehajtói újfent baathisták voltak.⁹

1968-ban tehát a Baath párt tehát átvette az irányítást az ország felett, Al-Bakír elnökkel, és jobb kezével, Szaddám Huszeinnel az élen. Az új hatalmi elit, elődeihez hasonlóan eleinte rendkívül ingatag volt. Támogatói bázisuk ekkor még nem volt annyira széles, fennmaradásukat megfélemlítéssel, és terrorral tudták csak fenntartani.¹⁰ Nem beszélve arról, hogy az új rendszer természetesen bosszút állt a régi hatalom hívein. Így tehát több kihívással is szembesültek. Egyrészt fel kellett építeni egy olyan rendszert, amelyik képes túlélni mindenféle politikai változást és meg tudja fékezni a velük nem szimpatizáló etnikai és vallási csoportokat. Ezen túl komoly kihívás volt a rendszer számára, hogy meg tudja-e magát óvni a külföldi behatásoktól, megelőzve azt, hogy az Egyesült Államok vagy Irán kihasználják az ország belső megosztottságát a fennálló államhatalom ellen.¹¹

A belpolitikai rend megteremtéséhez a vezetés az egész országra, és minden társadalmi szintre kiterjedő diktatórikus kormányzati rendszer kiépítését tűzte ki célul, és az elődeikhez képest ezt sikeresen is véghez vitte. 1968-tól a Forradalmi Parancsnoki Tanács irányítja az országot, amelynek főparancsnoka Szaddám Husszein volt, tehát Szaddám már ekkor döntő befolyással bír az országban. A központi hatalom

⁸ Miller-Mylroie [1991] 84-85.o.

⁹ Keegan [2004] 50-53-o.

¹⁰ Marr [2004] 139.o.

¹¹ Anderson-Stansfeld [2004] 49.o.

megszilárdulásában az is nagy szerepet játszott, hogy a Baath párt hatalomra jutása után, az ország legfontosabb politikai tisztségeit azok az emberek töltötték be, akik ugyanabból a törzsből a Bú nászirból származtak, mint al-Bakr, és Szaddám Husszein.¹²

Az új vezetés azonban érezte, hogy csak úgy tarthatja fent hatalmát, ha lehető legnagyobb társadalmi támogatottságra tesz szert. Ezért úgy tüntette fel magát, mint a közös cél megtestesítője és a nemzeti érdek zászlóvivője. Erre az „Arab szocializmus” mint eszme megfelelő volt, mert a társadalmi harmóniát és a nemzeti szolidaritást hirdette.¹³

Ahhoz, hogy legitimálni tudják hatalmukat egy nagyon komoly gazdaságfejlesztési programot kívántak megvalósítani, amely a társadalom minden rétegét eléri majd. E fejlesztés alapját csak az olajbevételekből lehetett finanszírozni, ezért tudták, hogy a lehető leghamarabb a lehető legnagyobb profitra kell törekedni.

Ennek fényében 1972-ben államosították az Iraki Olajtársaságot¹⁴ (Irak Petroleum Company, IPC). Annak ellenére, hogy ennek az előkészítő lépései már megjelentek a korábbi politikai kurzusok alatt, a Baath párt teljes mértékben a saját eredményének tudhatta be, bizonyítva azt, hogy ők nem hajlanak meg a nemzetközi olajcégek akarata előtt. Ez a lépés azt jelentette, hogy az állam legnagyobb bevételi forrása felett immáron önállóan rendelkezhetek, és ennek köszönhetően olyan gazdasági hatalomra tettek szert, amelyre a korábbi kormányok képtelenek voltak. Az olajjövödelmek emelkedését ezen túl még két fontos tényező is elősegítette. Egyrészt az olajkitermelés fokozatos növekedése, 1950-ben még csak 0.136 millió hordó kőolajat tudtak naponta kitermelni, ez a szám 1965-re 1.322, 1975-re 2.262 , 1979-re pedig 3.477 millióra emelkedett.¹⁵ A legnagyobb mértékben azonban az 1973-as olajárrobbanás¹⁶ segítette elő, amelynek köszönhetően az olajárak a négyszeresére növekedtek, és így Irak évi olajból származó bevétele 26 milliárd dollárra nőtt, ez az ország nemzeti jövedelmének 50 %-át adta. (1968-ban csupán 476 millió dollár bevétel származott innen, amely a nemzeti gazdaság 22%-át adta)¹⁷

Az előbbi adatokból tehát kiderül, hogy a hetvenes évek elejére, rövid idő alatt Irak tőkeerős országgá vált, amely lehetővé tette, hogy véghez vigyék az előző évtized végére

¹² Wagner [2003] 123.o.

¹³ Farouk-Sluglett [1990] 228.o.

¹⁴ Az államosítás megvalósítását gyakorlatilag már 1971-ben eldöntötték

¹⁵ Farouk-Sluglett [1990] 230-231.o.

¹⁶ 1973. október 6-án kitört a jóm kipúri háború, azaz a negyedik arab-izraeli háború. Az OPEC tagállamok eldöntötték, hogy az USA és Hollandia ellen olajembargót rendelnek, mivel e két országban látták Izrael fő támogatóit. E döntés elég nagy vihart kavart, és a pánikhangulatot kihasználva több arab állam: Irak, Irán, Kuvait, Szaúd-Arábia, Katar, Abu-Dhabi december 22-én a felemelte a hordónkénti kőolajárát 2,8-ról 10,84 dollárra. In. Horváth [2004] 52.o.

¹⁷ Keegan [2004] 78.o.

kialakult pénzügyi és életszínvonalbeli problémák (áruhiány, fokozódó inflációk stb.) leküzdésére szánt gazdaságfejlesztési terveket. A fejlesztések irányát megpróbálták a lehető legpontosabban meghatározni. Ezért létrehoztak egy bizottságot Amer Abdulla államminiszter vezetésével, amelynek feladata volt, hogy javaslatokat dolgozzon ki az adott pénzügyi törvények, rendelkezések rendszerének, illetve a gazdasági minisztériumok, és más gazdaságirányító szervek tevékenységének korszerűsítésre. Egy másik bizottságot is létrehoztak (*Oil Affairs and Agreements Follow up Committee*), amely a különböző olajipari fejlesztéseket és olajeladásokat, illetve a nagy volumenű fejlesztési tervek, megvalósulását ellenőrizte, koordinálta. Még 1968-ban életbe léptették az agrárreform törvényt, amellyel a korábbi kedvezőtlen földbirtokmegoszlást akarták javítani.¹⁸ 1968-70 között 907 ezer hektár földet osztottak ki a parasztok között, majd 1970-1972 között 385, végül 1975-ben 650 ezer hektárt. 1970-ben egy újabb földreformtörvényt hoztak, amely maximálta és a föld minősége szerint differenciálta a birtok nagyságát. A személyi tulajdonban lévő földbirtokot 1000 *donum* öntözött vagy 2000 *donum* öntözetlen földterületre maximalizálták. (1 hektár= 4 *donum* vagy *meshara*).¹⁹ A mezőgazdaság és az állattenyésztés fellendítése céljából a Forradalmi Parancsnoki Tanács a földreformhoz kapcsolódó kiegészítő törvényt hozott létre, amely szabályozta a földreform által érintett földterületek használatba vételének, bérbeadásának jogi feltételeit.²⁰ 1975-ben kidolgozták az 1976 és 1980 közti időszakra szóló ötéves tervet, amely egy 25 milliárd dollár nagyságrendű beruházást irányzott elő. Az ötéves terveknél hosszabb távú gazdaságfejlesztési stratégiákat is kidolgoztak, amelyeknek célja a tudomány és a technika legmagasabb eredményeire épülő, fejlett mezőgazdasággal kiemelkedően teljesítő iparral rendelkező ország felépítése.²¹

A külkereskedelmi kapcsolatok a hetvenes évek elején nagy mértékben fellendültek. „1973. december óta egy sor magas szintű politikai, de főként gazdasági küldöttség tett Irakban látogatást. Itt járt Novikov szovjet, Takeo Miki japán miniszterelnök helyettes. A tanzániai, szomáliai, csádi külügyminiszter, a pakisztáni, nigériai és bangla-deshi ásványügyi miniszter, a tanzániai, marokkói kereskedelmi és iparügyi miniszter, az indiai

¹⁸ 1957-ben a mezőgazdaságban dolgozók létszáma 852 ezer volt, ebből 168 ezer (20 %) földtulajdonos, 80% föld nélküli paraszt (fellah). A földtulajdonosok 2 %-a a megművelt földterületek 68 %-val rendelkezett.

¹⁹ Irak mezőgazdasága KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1976. Irak / 66. doboz / 62-5 / 00829/2

²⁰ Az iraki olajjövedelmek növekedésének gazdasági és politikai hatása. KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-533 / 001793

²¹ Az iraki fejlődés fő irányvonalai. A magyar-iraki kapcsolatok állása és perspektívái. KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1975. Irak / 70. doboz. / 62-1 / 002538

tervezésügyi, a japán külkereskedelmi, és a francia ipari és tudományfejlesztési miniszter, a jugoszláv államminiszter. Látogatást tett Irakban a magyar mezőgazdasági miniszterhelyettes, az osztrák ipari és kereskedelemügyi miniszterhelyettes, a lengyel, az NDK, olasz külügyminiszter helyettesek. Japán, kanadai, indonéz parlamenti delegációk érkeztek, afganisztáni, török, sri-lankai, svéd, osztrák középszintű gazdasági delegációk folytattak tárgyalásokat, japán, kínai, francia, görög cégek képviselői kötöttek többek között üzleteket. NDK, lengyel, bolgár, csehszlovák, magyar olajdelegációk, szovjet külkereskedelmi delegáció tárgyalt. Nagy jelentőségűnek ígérkezik pl. Jobert francia külügyminiszter látogatása.”²²

E különböző gazdasági tárgyalásoknak több milliárdos beruházások lettek az eredményei. Az előző felsorolásból tehát jól látszik, hogy a hetvenes évek elejére a fejlett kapitalista országok aktivitása rendkívüli mértékben megnőtt az iraki piac és lehetőségek iránt. Ennek többoldalú magyarázata volt. A nyugati országok, illetve Japán részéről, egyrészt megemlíthető az olajoz való biztonságos, és kedvező áron való hozzájárulás, másrészt nyilvánvalóan politikai céljuk is voltak ezeknek a gazdasági szerződéseknek. Iraki oldalról pedig egyfajta nyitás volt érzékelhető, ugyanis ekkortól már a legtöbb kapitalista országot a „baráti országok” közé sorolták (USA és Hollandia kivételével).²³ Ezen túl az irakiak rájöttek, hogy a nyugati országok sokszor jóval kedvezőbb ajánlatokkal tudnak fellépni.²⁴

Az előző idézetből tehát egyértelműen kiderül, hogy Irak külkereskedelmében a nyugati, kapitalista és a szocialista országok egyaránt komoly szerepet játszottak. Összehasonlítva a különböző országokból érkező import összegek megoszlását, azt láthatjuk, hogy 1979-re a kapitalista országok közül Japán lesz a legfontosabb importőr, ugyanis ez évben közel 1 milliárd 760 millió dollár értékben importált.²⁵ Ennek előjelei már a hetvenes évek elején megmutatkoztak, ugyanis már akkor komoly gazdasági kapcsolatokat épített ki a két ország, maga Szaddám Huszein is meglepő nyitottsággal állt hozzá e kapcsolathoz: „Japán egy állam. S nemcsak vállalatok összessége. Elhatároztuk, hogy mind az állammal, mind a vállalatokkal fejlesztjük kapcsolatainkat. Nyitva állnak a lehetőségek kapcsolataink további fejlesztésére, mivel Japán nem ellenzi az iraki kormány

²² KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-533 / 001793

²³ Az iraki külpolitika az együttműködés kialakítására a következő kategóriákat alkalmazta: testvéri arab országok, haladó fejlődő országok, baráti szocialista országok, baráti kapitalista országok és egyéb országok.

²⁴ KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-533 / 001793

²⁵ Farouk-Sluglett [1990] 253. o.

politikáját és múltbeli kapcsolataink is zavartalanak voltak”.²⁶ Nyugat-Németország²⁷ és Franciaország is komoly partner volt e téren, az NSZK-ból 1979-ben 1 milliárd 200 millió, Franciaországból pedig 877 millió dollár értékű import érkezett.²⁸ Franciaország és Irak kapcsolatát nagyban elősegítette, hogy 1974 februárjában a francia külügyminiszter, Michael Jobert, majd 1975-ben Jacques Chirac miniszterelnök tett látogatást Irakban. A két ország közti jó kapcsolatot erősítette, hogy Franciaország arab világgal szemben lojálisabb külpolitikáját folytatott. Szaddám Huszein is így látta ezt: *„Igaz hogy ez a (francia) politika nem teljesen az, amit mi szeretnénk látni, de más nyugati országok politikájával összehasonlítva mégis előnyösen különbözik azoktól”* A Szovjetunióból, Kínából és a többi szocialista országból 678 millió dollár értékű import érkezett. Tehát jól látató, hogy ugyan ez csekélyebb összeg a kapitalista országokéhoz képest, azonban továbbra is meghatározó jelentőségű maradt.²⁹

Az export terén Irak legfontosabb partnere szintén Franciaország és Japán volt. 1979-ben Franciaországba valamivel több, mint 3 milliárd, Japánba pedig több mint 1 milliárd 600 millió értékben exportált. A harmadik legfontosabb partner e téren az Egyesült Királyság volt, ahova szintén 1979-ben 762 millió dollár értékben exportáltak. A szovjet tömb országaiba és Kínába az export mértéke nem volt jelentős.³⁰

A nyugati országok Irakban legfőképpen saját ipari termékeiket, fegyvereket, vagy sokszor szellemi munkaerőt illetve a modern technikát értékesítettek. De az sem volt kizárt, hogy különböző infrastrukturális fejlesztésekben is közreműködtek, pl. Japán mellett, hogy olajtankhajókat szállított, részt vett a telekommunikációs hálózat fejlesztésében is. Az iraki vezetés ugyan tisztában volt azzal, hogy az effajta külkereskedelemmel a jövőben esetleg túlságosan függeni fog ezektől az országoktól, de ennek ellenére nem tértek le erről az útról, mivel egyrészt égető szükség volt ezekre a szerződésekre az ország gazdasági fellendülése érdekében, másrészt azt gondolták, hogy az igen erős központi hatalommal majd mederben tudják tartani az eseményeket. Irak orientálódása a nyugati országok felé politikai érdekeket is tartalmazott. Azt gondolták, hogyha a központi hatalom továbbra is

²⁶ Irak kapcsolatai a fejlett kapitalista országokkal: KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-104 / 003050

²⁷ Az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatot 1973-ban állították helyre, valószínűleg francia ösztönzésre.

Franciaországnak kulcs szerepe volt abban, hogy Irak jó kapcsolatot ápoljon a nyugat-európai országokkal.

²⁸ Farouk-Sluglett [1990] 253.o.

²⁹ Irak kapcsolatai a fejlett kapitalista országokkal: KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-104 / 003050

³⁰ Farouk-Sluglett [1990] 254.o.

ilyen nagy jelentőségű üzleteket, szerződéseket tud Nyugat-Európának garantálni, akkor majd ezek az országok nem fogják tovább támogatni a kurd szeparatista törekvéseket.³¹

E komoly gazdaságfejlesztési tervek, és az igen jövedelmező külkereskedelmi kapcsolatoknak az eredménye hamar beérett, és ami a legfontosabb, hogy ezeket az eredményeket a lakosság nagy része is érezte. A GDP 1967-ben 937,7 millió iraki dinárt tett ki, 1979-ben pedig ez szám 4 milliárd 714 millióra emelkedik.³² A népességszaporulatra is hatással volt a gazdasági fellendülés, 1970-ben kb. 9,4 millió lakosa volt az országnak, 1980-ra pedig már több mint 14, 5 millió. Az eltelt évtized alatt a városban lakók aránya tovább növekedett a vidéken élők arányával szemben, 1970-ben lakosság 57 %-a lakott városban, 1980-ban már 69 %.³³ A leglátványosabb fejlődés az életszínvonal terén volt tapasztalható. Minden család 2500 dolláros egyszeri támogatást kapott minden gyermek után, a lakosság túlnyomó többsége ingyen jutott televízióhoz, és hűtőszekrényhez. Az egészségügyi, és az oktatási rendszer is nagy mértékű fejlődésen ment keresztül, kórházak, klinikák, iskolák tucatjai épültek, illetve a rendszer támogatta az egyetemisták külföldi tanulmányait, így magas lett azoknak iraki értelmiségieknek az aránya, akik Európában, vagy az Egyesült Államokban végeztek. Szaddám Huszein gyakorlatilag felszámolta az írástudatlanságot, börtönbüntetés járt azoknak akik nem tanultak meg írni. Infrastrukturális téren is hatalmas fejlődésnek lehettek szemtanúi az irakiak, autópályák, autóutak épültek nagy számban, illetve több mint négyezer faluba vezették be az elektromos áramot. E hatalmas léptékű növekedés odáig vezetett, hogy munkaerőhiány lépett fel, ezért Egyiptomból, Jordániából, Marokkóból tucatjával érkeztek segéd munkások, szakmunkások stb.³⁴

Irak 1970-es évei jól rámutattak egyrészt arra, hogy más térségbeli országokkal ellentétben, a hatalmas méretű olajjövedelmeket itt visszaforgatták a gazdaságba, másrészt pedig Szaddám Huszein racionális gondolkodására, ugyanis a legnagyobb gazdaságfejlesztési programokat ő maga felügyelte, tisztában volt azzal, hogy csak egy gazdaságilag erős Irakkal a háta mögött lehet a térség vezetője. Tehát jól látjuk, hogy e nagymértékű fellendülés tökéletesen beleillett Szaddám hatalmi ambícióinak tervébe.

³¹Irak kapcsolatai a fejlett kapitalista országokkal: KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz / 62-104 / 003050

³² Farouk-Sluglett [1990] 232.o.

³³ Farouk-Sluglett [1990] 246.o.

³⁴ Cserekllyei [2002] 43-45.

Irak külpolitikai felemelkedése

Irak a köztársaság kikiáltása és az utána másfél évtizedben nem tartozott a térség befolyásos országai közé, inkább csak mellékszereplője volt az eseményeknek, konfliktusoknak. Ennek több oka is volt. Egyrészt Irak nem volt ütközőállam, nem itt folytak a háborúk, másrészt nem volt erős hadserege, illetve ekkor még a gazdasági hátországa sem volt túl jelentős, ráadásul a kurd kérdés, illetve a belpolitikai harcok sem tették lehetővé Irak kemény fellépését az ilyen nemzetközi ügyekben.³⁵ A hatvanas évek vége azonban nemcsak belpolitikailag teremtett kedvező feltételeket Irak számára, hanem nemzetközi szinten is olyan politikai változásokat okozott, amelyek regionális felemelkedését segítették. E politikai események közül elsőként az 1967-es harmadik arab-izraeli háborút érdemes megemlíteni, amely az izraeliek fölényes győzelmével végződött. A háború az arab világ szempontjából történelmi vereségként értelmezhető egyrészt azért, mert Izrael területe ezután három és félszeresére növekedett, másrészt pedig azért, mert ekkor szembesültek az arab országok vezetői azzal, hogy a „pánarab” nemzeti eszme elbukott. Ráadásul 1970-ben Nasszer egyiptomi elnök elhunyt, így az arab világ elvesztette a legbefolyásosabb és legkarizmatikusabb politikusát.³⁶ Nasszer halála Szaddám számára lehetőséget kínált fel arra, hogy átvegye a korábbi egyiptomi elnök szerepét, és ő legyen az arab világ legbefolyásosabb vezetője, valóra válta ezzel régi álmát. Szaddámnak azonban ekkor ez még nem sikerül, ugyanis ebben az időben se ő, se Irak nem elég erős ahhoz, hogy átvegye Egyiptom korábbi szerepét, azonban a Nasszer halálával keletkezett politikai vákuumot senki sem tudta igazán betölteni, még utódja, Szadat elnök sem, ezért ez a lehetőség végig ott lebegett az iraki vezető szeme előtt.

Szintén fontos változásokat eredményezett a jóm-kippúri háború, azaz a negyedik arab-izraeli háború, amely ugyan Izrael katonai győzelmével végződött, de lerombolta az izraeli hadsereg legyőzhetetlenségének mítoszát, és ezt az arab országok egyfajta győzelemként értékelték. Az USA számára is tanulságos volt e háború, ugyanis be kellett látnia, hogy nem tudja már teljes mértékben fenntartani a térség stabilitását az arab országokkal szembeni izraeli katonai fölény biztosításával. Ezen túl az arab államok egy hihetetlenül erős ütőkártyát vetettek be a háború alatt, nevezetesen az olajembargót, amely az olajárak iszonyatos emelkedéséhez vezetett. Az olajárak emelkedésének hatásáról pedig

³⁵ Hasim [1997] 103. o.

³⁶ Rostoványi [2011]

az előző fejezetben már szó esett.³⁷

E kedvező külpolitikai tényezőket felismerve az iraki politikai vezetés tudatosan törekedett arra, hogy a diplomáciai kapcsolatait fejlessze, és e törekvés természetesen összefüggésbe hozható a korábban már tárgyalt külkereskedelmi aktivitással. Ennek fényében 1972 áprilisában 15 évre szóló barátsági és együttműködési szerződést kötöttek a Szovjetunióval, a két ország közötti jó kapcsolat az étized végére, illetve az első öböl-háború kitörésére kissé megromlott ugyan, de 1982-től újból visszaállt a régi viszony.^{38 39} Habár némileg hátrányosan érte Irakot az 1975. márciusában Iránnal megkötött szerződés, azonban az adott pillanatban tudott profitálni belőle, hiszen azon túl, hogy Shatt al-Arab folyó sodorvonalánál meghúzott határ lezárta a korábbi vitákat, helyreállították a normális kapcsolatot egymás közt, illetve megállapodás született arról is, hogy Irak kiutasítja országából az iráni sah ellen lázító Khomeinit, cserébe Irán lemond az Irakban élő kurdok támogatásáról, felbujtásáról.⁴⁰ Szíriával is megpróbálták jobb mederbe terelni a diplomáciai kapcsolatot annak ellenére, hogy a két Baath párt közötti ellenszenv igen erős volt. 1974-ben olyan kisebb kérdéseket tudtak egymás közt tisztázni, mint pl. Szírián keresztül történő olajszállítás ügye, vagy vízügyi együttműködés, illetve Irak 50 millió dolláros segély nyújtott Szíriának az Izrael elleni jóm kippúri háború alatt elszenvedett károk újjáépítésére.⁴¹ A két ország kapcsolata pár év múlva egyre szorosabb lett, habár Szaddám nem igazán örült ennek. Azonban al-Bakr, amíg elnöke volt Iraknak folyamatosan szorgalmazta a két Baath párt közeledését, ez odáig vezetett, hogy 1978-ban megegyeztek arról, hogy a két ország védelmi, tájékoztatási és külügyminisztériumát összevonják. Ez azonban nem valósult meg, hiszen Szaddám Huszein 1979 júliusában átvette a hatalmat. Sokan úgy tartják, hogy Szaddámot al-Bakr gyors eltávolítására pont e terv megakadályozása is nagy mértékben ösztökélte.⁴²

1975-re Irak tehát képes volt külpolitikai téren is megerősödni, a nyugat-európai államok többségének bebizonyította, hogy jó gazdasági partner lehet, a Szovjetunióval is egyre jobb lett a kapcsolata, illetve a szomszédjaival is sikerült az ideológiai problémákat

³⁷ Kaufman [1996]. 87.o.

³⁸ Horváth [2004] 64.o.

³⁹ A két ország közötti viszony megromlásának első oka az a védelmi egyezmény, amelyet Irak és Szaúd-Arábia kötött egymással, ugyanis ennek szaúdi részről egyértelmű szovjet ellenes célzata volt. A másik ok pedig az 1980 kitört első öböl-háború, amelyben Moszkva elítélte Szaddám akcióját, ezért le is állította az Iraknak szánt fegyverszállításokat, azonban ezt 1982-ben feloldotta, miután Irán már támadólag lépett fel Irak ellen. Ezek után a Szovjetunió újból az egyik legfőbb fegyverszállítója lett Iraknak. Lugosi [2010] 416.o.

⁴⁰ Horváth [2004] 66.o.

⁴¹ Irak kapcsolatai a haladó arab országokkal KÜM-TÜK MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz/ 62-105 / 003048

⁴² Keegan [2004] 82-83.o.

valamennyire enyhíteni. Ráadásul 1975 és 1980 között Irak produkálta a legnagyobb katonai fejlődést a régióban. Az egyik legnagyobb diplomáciai sikere az volt, hogy szomszédjai és más országok számára ekkor nem tűnt még olyan nagy fenyegetésnek az ország páratlan fejlődése és erősödése, ugyanis azt gondolták, hogy Irak ugyan igen komoly ambíciókkal rendelkezik a jövőre nézve, de mégis a közel-keleti térség politikai rendszerében egy megbízható, reálpolitikai úton járó állam.⁴³

A legnagyobb külpolitikai fordulatot Irak történetében az 1970-es évek vége hozta. Több olyan fontos esemény is történt ekkor, amely megszabta az ország jövőjét. Az egyik az 1978-ban megszületett Camp David-i egyezmény Izrael és Egyiptom között, amely igencsak felborzolta a kedélyeket az arab világban, illetve ezzel Egyiptom elvesztette presztízsét az arab országok szemében. Ez az esemény Szaddám számára, történelmi lehetőséget teremtett arra, hogy végre az arab világ vezetőjévé váljon.⁴⁴ A legfontosabb fordulatot azonban az 1979-ben az iráni és afganisztáni válság hozta. Ez a két párhuzamos esemény az egész közel-keleti térség geopolitikai és nagyhatalmi egyensúlyának felborulásához vezetett, hiszen e két állam a két szuperhatalom biztonságpolitikájában kiemelkedő jelentőséggel bírt.⁴⁵ Irak szempontjából az iráni események voltak a fontosabbak, ugyanis azzal, hogy az iráni sah rendszerét megdöntötték, az Egyesült Államok elvesztette legfontosabb térségbeli szövetségesét, ezért a szuperhatalomnak nem volt más lehetősége, mint egy új szövetséges után nézni, akit fel lehet tüzelni Irán ellen, és erre Irak volt a legalkalmasabb. Tudták Szaddámról, hogy milyen külpolitikai álmokat dédelgetett, illetve azt is tudták, hogy mennyire utálja a vallási fanatizmust, és magát Khomeinit is.⁴⁶ Érdekes, hogy Carter elnök Zbigniew Brzezinski biztonságpolitikai szakember tanácsára kezdte el támogatni Irakot, úgy gondolták először, hogy Iraknak ugyanaz az érdeke, mint az USA-nak, nevezetesen egy stabil és biztonságos perzsa öböl. Az amerikai sajtóban is elkezdték Irakot a fényesebb oldaláról szemlélni. Volt olyan napilap, amelyik egy haladó világi államnak nevezte Irakot, ahol minden garázsban van autó, minden nappaliban van tv, ahol a nők emancipálódtak és francia ízlésű ruhákban járnak. Irak tehát kezdett úgy feltűnni egykét amerikai sajtóorgánumban, mint a sok közel keleti ország közül a legkevésbé rossz választás. Természetesen voltak, akik már ekkor felhívták a figyelmet e kétes szövetség veszélyeire. A védelmi minisztérium egyik munkatársa, Richard Perl - aki túl veszélyesnek tartotta Irak hatalmi ambíciójának a

⁴³ Hasim [1997] 103. o

⁴⁴ Tripp [2007] 210.o.

⁴⁵ Lugosi [2010] 416.o.

⁴⁶ Kolko [2003] 38-39.o.

bíztatását - kifejtette, hogy nagy ostobaság azt hinni, hogy az Egyesült Államoknak ez a „marxista, szovjet jellegű” Baath rezsim szövetségese lehet anélkül, hogy valami nagyon árat fizetne érte.⁴⁷ Az USA-nak azonban a legfontosabb az volt, hogy megakadályozza az iráni iszlám forradalom elterjedését, ezért támogatta Irakot Irán megtámadásában, sokszor hamis információkkal látta el az iraki vezetést az iráni hadsereg fejlettségi állapotát illetően. Irak tehát 1980 szeptemberében megtámadta Iránt, és ezzel megkezdte saját, és a közel-keleti térség leghosszabb és legvéresebb háborúját.

Szaddám Huszein azt hitte, hogy gyors győzelmet tud aratni Irán felett, és vissza tudja szerezni az algíri egyezményben elvesztett Satt el-Arab⁴⁸ folyó irányvonalán elterülő határszakaszt. Földrajzilag igen fontos volt e folyamszakasz feletti ellenőrzés, ugyanis kijáratot biztosított az Öbölre, ráadásul itt helyezkedett el Irak egyetlen tengeri kikötője, az Umm Kaszr is. Az iraki vezető azonban elszámította magát, hamar kiderült, hogy a nagyobb népességgel, és a sah idején felfejlesztett hadsereggel rendelkező Irán nem könnyű falat, sőt a diktátor helyzetét tovább nehezítette, hogy Szíria Irán oldalára állt és lezárta a területén áthaladó iraki olajvezetékeket, amelynek hatására Irak nagy bevételektől esett el. Az elhúzódó háború, hol az egyik, hol a másik fél heves offenzíváival telt el, végül az ENSZ Biztonsági Tanács, megelégtelve a civil lakosságot ért hatalmas bombatámadásokat, és az ellenük bevetett biológiai fegyverek használatát, elítélve az emberi jogok állandó megsértését 1987-ben meghozta az 598. számú határozatát⁴⁹, amelyben felszólította mindkét felet a tűzszünet azonnali megkötésére. Irak rögtön eleget tett az elvárásnak, Irán azonban csak 1988. júliusában volt hajlandó fegyverszünetet kötni.⁵⁰ A perzsa állam számára egyértelműen egy kudarc volt a tűzszünet elfogadása, ugyanis a háború elején a vallási vezetők folyamatosan csak azt hangoztatták, hogy Irán addig nem fog engedni semmiféle követelésnek, amíg a bagdadi rezsim meg nem bukik. Így hát a háború vége az iráni belpolitikában hatalmi változást eredményezett, a fundamentalista személyek háttérbe szorultak, és pragmatikusabb politika képviselői pedig előtérbe kerültek.⁵¹

⁴⁷ Rubin [1993] 256.o.

⁴⁸ A Tigris és az Eufrátesz egyesülése utána folyamszakasz.

⁴⁹ ENSZ BT 598. határozata (1987)

⁵⁰ Rostoványi [2004] 237-240.o.

⁵¹ Andersen-Seibert- Wagner [2012] 93-94.o.

A végzetes hiba: a második öböl-háború

Az 1988-tól 1992-ig terjedő igen rövid időszak alatt Irak gyakorlatilag mindent elveszít. Diplomáciailag teljesen elszigetelődik, belpolitikai egysége megbomlik, illetve a második öböl-háború után az országra kényszerített ENSZ szankciók brutális társadalmi károkat okoznak. A következőkben e három sorsdöntő tényezőre térek ki.

Ahhoz, hogy világos képet kapjunk Irak 1991 végi diplomáciai elszigetelődéséről, érdemes visszakanyarodni az első öböl-háború lezárásához. Szaddám Husszein az Iránnal vívott háború után felemás helyzetben találta magát. Az iraki diktátor egyértelműen sikerként könyvelte el a hihetetlenül véres konfliktus lezárását, odahaza látványos ünnepeket rendezett, szobrokat, diadalívet állított fel a „győzelem” emlékére. Amíg a háború zajlott politikai retorikáját moderálnia, nagyhatalmi ambíciót pedig fékeznie kellett, illetve a további gazdasági és katonai fejlesztések elhalasztására kényszerült. A fegyverszünet megkötése után azonban újból nyeregben érezte magát, és azt gondolta, hogy Irak végre visszatérhet a hetvenes évek fejlődésének pályájára, és képes a háborús károkat helyre hozni. A valóság azonban teljesen más képet mutatott, a háború igazság szerint döntetlennel végződött és Irak legalább olyan veszteségeket szenvedett, mint Irán. Gazdasága romokban hevert, így nem volt lehetőség arra, hogy a diktátor által megálmodott gazdaságfejlesztési programokat elindítsák. Márpedig e fejlesztésekre égető szükség lett volna, ugyanis Szaddám a háború alatt egy győzelem utáni, nagymértékű életszínvonalbeli növekedés ígéretével próbálta népe szenvedését enyhíteni és a rendszer iránti lojalitását fenntartani. Bagdad és Moszul közötti metróvonal, illetve Törökországot és Jordániát összekötő hatsávós autópálya kiépítésére tett ígéretet, azonban ezek nem valósultak meg, költségei legfőképpen a már említett ünnepekre és a hadsereg fejlesztésére irányult.⁵² E sivár helyzet ellenére úgy érezte, hogy eljött számára a történelmi pillanat, ahhoz, hogy végre a térség vezetője legyen, ugyanis azt látta, hogy Irán belpolitikai válságba zuhant, Szíria megfeneklett a libanoni konfliktusban, Egyiptom elszigeteltsége még mindig jelentős volt, Izraelt pedig az Oroszországból érkező emigránsok ügye lefoglalta. Ráadásul ekkor még formálisan maga mögött érezhette az Egyesült Államok támogatását is.⁵³ Ilyen körülmények között került sor 1990 májusában, Bagdadban az összaráb csúcstalálkozó megrendezésére, ahol gyakorlatilag minden jelentős

⁵² Sciolino [1991] 185-188.o.

⁵³ Horváth [2004] 126.o. ill. Tolnay [1991] 55.o.

arab állam vezetője megjelent.⁵⁴ Az államfők három fontos aktuális kihívásra kerestek megoldást: a Szovjetunió meggyengülésének és várható felbomlásának folyamatára, az USA felemelkedésének veszélyére, és Izraellel való kapcsolatok helyzetére. Szaddám számára azonban a csúcstalálkozó egyértelmű célja Irak regionális vezető szerepének elismertetése volt a többi arab állammal szemben.⁵⁵ Az ott lévő arab államok között komoly nézeteltérés támadt e tekintetben. Egyiptom és az Öböl menti monarchiák tartottak Irak túlzottan nagyra törő ambícióitól. Jordánia és a Palesztin Felszabadítási Szervezet viszont elismerte és üdvözölte Szaddám törekvéseit. Jordánia kiállt Irak katonai fejlesztése mellett, ugyanis úgy gondolta, hogy az országnak joga van ehhez, hogy hatalmi ellenpólust képezzen Izraellel szemben, és ezáltal stabilitást teremtsen a térségben. A PFSZ képviselői ennek érdekében azt hangsúlyozták, hogy Iraknak még az atombomba kifejlesztését is meg kell engedni, hiszen érvelésük szerint csakis a nukleáris paritás eredményezhetne hatalmi egyensúlyt az arab-izraeli kapcsolatokban ugyanúgy, ahogy a hidegháborúban a szuperhatalmak között.⁵⁶ Jól láthatjuk tehát, hogy Iraknak ugyan ekkor voltak még szövetségesei, azonban bebizonyosodott már, hogy a korábbi támogatói közül többen kihátráltak mögüle, sőt néhányan már-már ellenséges viszonyt ápoltak vele, és Kuvait is ilyen államnak számított. A konfliktus a két ország között olajárak szintje miatt alakult ki, ugyanis Kuvait és az Egyesült Arab Emírátságok növelték az olaj-kitermelési kvótájukat az OPEC-en belül, és ez olajárak világszintjének csökkenéséhez vezetett. Mivel Irak a magas olajárak fenntartásában volt érdekelt, ezért gazdasági érdeke súlyos mértékben sérült az olajmonarchiák e lépése következtében. 1990. július 10-én az Öböl országok olajügyi minisztereinek értekezletén megpróbálták rendezni az érdekellentétet Irak és Kuvait között, azonban a tárgyalások nem vezettek sikerhez, a két ország vezetői nem voltak hajlandók engedni a másik követeléseinek.⁵⁷

Szaddám nagyon jól tudta, hogy az országának égető szüksége van az olajbevételekre, ugyanis az első öböl-háború után keletkezett gazdasági nehézségek az idő előrehaladtával egyre jobban kiéleződtek. Rohamos ütemben nőtt az infláció, így az emberek fizetése napról napra kevesebbet ért, ráadásul az államkassza annyira kiürült, hogy az élelmiszerek behozatalára sem futotta, ezért az árak irtózatos magasságokba szöktek. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy több mint nyolcvan milliárd dollárral volt adós a korábbi

⁵⁴ Aszad, szíriai elnök volt az egyetlen komoly politikus, aki nem volt ott a csúcstalálkozón.

⁵⁵ Hasim [1997] 91.o.

⁵⁶ Bullock – Morris [1991] 98-99.o.

⁵⁷ Horváth [2004] 122-123.o.

szövetségeinek, legfőképpen Kuvaitnak és Szaúd-Arábiának.⁵⁸ Ezeket az adóságokat azonban nem volt hajlandó visszafizetni, ugyanis úgy vélte, hogy ő védte meg az öböl-államokat, illetve az egész arab világot az iráni iszlám forradalom elterjedésétől, tehát azzal hogy megfékezte a perzsa államot, már kiegyenlítette a számlát. Sőt további 10 milliárd dollárt követelt a háborús károk rendezésére. Természetesen az öböl-monarchiák ez ügyben is hajthatatlanok voltak, így Szaddám eldöntötte, hogy a lehető legagresszívabb eszközhöz folyamodik, a háborúhoz.⁵⁹ 1990. augusztus 2-án lerohanta Kuvaitot, és ezzel elkövette karrierje legnagyobb hibáját, ugyanis e lépés végzetes következményeket vonzott maga után Irak regionális középhatalmi státuszának szempontjából. Azonban mielőtt e következményekre kitérnék, fontosnak tartom röviden bemutatni azokat a tényezőket, amelyek az iraki diktátor e végzetes baklövésére sarkalták.⁶⁰

Arról már korábban szó volt, hogy Szaddám érzekelte a környező országok gyengeségét, és elérkezettnek érezte az időt, hogy elfoglalja a térség vezetőjének pozícióját, tehát nyilvánvalóan ez is szerepet játszott abban, hogy elhatározza magát az invázióra. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió reakcióitól sem tartott, ugyanis úgy gondolta, hogy a két ország közti ellentét most is lehetetlenné teszi a közös fellépést, ezért majd különböző kibúvókat talál, ha esetleg mégis felszólítják a nagyhatalmak a visszavonulásra.⁶¹ Ráadásul az amerikai diplomácia is félreérthető volt, amikor a bagdadi amerikai nagykövet az Irak és Kuvait közti feszültséget és határvitát arab belügynek nevezte.⁶² Továbbá azzal számolt, hogy az USA közvéleményben még mindig elevenen élő „Vietnám szindróma”, illetve az országra nehezedő gazdasági nehézségek miatt nem akar megkockáztatni egy bizonytalan kimenetelű háborút. A nyugat-európai országok beavatkozására szintén csekély esélyt látott, hiszen úgy érezte, hogy az európai politikusok nem akarják majd a Nyugat ellen fellázítani az arab-muzulmán világot egy egységes Irak ellenes nyugati akcióval.⁶³ Végül, de nem utolsó sorban Szaddám Kuvait megtámadásával feltételezhetően egyrészt azzal is számolt, hogy esetleg az ország annektálása majd büntetlenül marad, ugyanis erre már számtalan példa volt a térség történetében. (Pl. 1968-

⁵⁸ Batiz – Wagner [2003] 222.o.

⁵⁹ Jarvey-Skeeter [2003] 46.o.

⁶⁰ Szaddám agressziójára sem a térségbeli, sem a térségen kívüli országok nem számítottak. A kuvaiti uralkodónak az utolsó pillanatban sikerült elmenekülnie. Fahd király, a szaúdi uralkodó annyira nem hitte, hogy a katonai akció megtörtént, hogy magától az iraki diktátortól akarta hallani az esemény igazolását. Szaddám órákig nem volt hajlandó Fahddal szóba állni, azonban később telefonon megerősítette a hírt. A szaúdi vezetés aggodalma nem volt alaptalan, ugyanis sokan úgy tartották, hogy Irak következő célpontja Szaúd-Arábia lesz. (Bodansky [2002] 53.o.)

⁶¹ Herczeg [1991] 1092-1093.o.

⁶² Jarvey-Skeeter [2003] 47.o.

⁶³ Marton [1991] 199.o.

ban Izrael bekebelezte Kelet-Jeruzsálemet, 1981-ben a Golán-fennsíkot, vagy 1974-ben Irán megszerezte a Tomb szigeteket.) Másrészt tisztában volt azzal is, hogy a térségbeli országok határai nem olyan merevek, mint pl. az európai országoké, ezért katonai erővel viszonylag könnyen átrajzolhatók, nem beszélve arról, hogy a nemzetközi jog e tekintetben sokszor tehetetlen.⁶⁴

Az iraki diktátor azonban rosszul mérte fel a globális és a regionális politikai tényezőket, folyamatokat. Annak ellenére, hogy bizonyos számításaiban volt némi realitás, az elkövetkezendő hónapok, évek a lehető legrosszabb fordulatot hozták Irak szempontjából. Az 1988. évi amerikai elnökválasztást megnyerő George H. W. Bush és adminisztrációja ugyanis élesen elítélte az iraki agressziót, és felszólította a diktátort, hogy vonuljon ki Kuvaitból, ellenben katonai akcióhoz folyamodik. Bushnak sikerült gyakorlatilag a lehető legszélesebb támogatói bázisra szert tenni az Irak elleni fellépéshez, szövetségi rendszeréhez nemcsak a nyugat-európai országok csatlakoztak, hanem a legtöbb arab ország vezetője is támogatta az amerikaiak akcióját. Ráadásul a történelemben először fordult elő, hogy az ENSZ BT összes tagja egyhangúan megszavazta a katonai beavatkozást.⁶⁵ Ez tehát azt jelentette, hogy a Szovjetunió is, aki a hidegháború alatt az arab országok legfőbb támogatója volt Izrael és az USA ellen, kihátrált Szaddám mögül, pedig az Irakkal való kapcsolata kiemelkedő volt, ugyanis egészen a háború végéig számos szovjet polgári és katonai szakértő tevékenykedett Bagdadban. Moszkva a politikai megoldások híve volt ugyan, de miután bizonyossá vált, hogy Szaddámot nem lehet másképpen meggyőzni, megszavazta a katonai akciót. A szovjet külpolitika döntésének hátterében természetesen a Szovjetunió meggyengülésének folyamata állt, ekkor már a belső gondjaival küszködő szuperhatalom nem kívánt összetűzésbe kerülni az Egyesült Államokkal. A nyugat-európai államok reakciója kapcsán is alaposan elszámította magát Szaddám. Mitterand francia köztársasági elnök helyzetét valóban nehezítette a Franciaországban élő kb. három milliós arab lakosság, mégis elítélte Irakot, és ugyan később, mint a többi ország, de végül a katonai beavatkozást is támogatta. Nagy-Britannia Franciaországnál hevesebben reagált a válságra, sokszor még az amerikaiaknál is keményebbnek bizonyult az engedmények terén. Az Irak elleni inváziót legfőképpen valószínűleg az európai hatalmi és katonai státuszának megerősítésére, illetve a közel-keleti befolyásának visszaszerzésére kívánta felhasználni. Kínának is komoly érdekei fűződtek ahhoz, hogy támogassa az Irak elleni fellépést, ugyanis a Tienanmen téri demokratikus

⁶⁴ Lugosi [1990] 75.o.

⁶⁵ Quandt [2004] 70.o.

diákmozgalom leverésének köszönhetően valamelyest elszigetelődött diplomáciailag, ezért a Biztonsági Tanácsban való állandó tagságát arra használta, fel hogy e hátrányos helyzetből kitörjön.⁶⁶ A háborút támogató arab országoknál is fellelhetők az „egyéni” motivációk, azonban az ő szerepvállalásuk problematikusabb volt, hiszen mégiscsak egy iszlám országot támadnak a nagy ellenséggel, az USA-val karöltve. Ráadásul figyelniük kellett az általános arab közvéleményre, amelynek nagy része ugyan valóban elítélte Szaddám invázióját Kuvait ellen, azonban az USA és szövetségeseinek akcióját még inkább helytelen cselekedetnek tartották.⁶⁷

Láthatjuk, hogy minden fontos államnak megvolt a maga politikai érdeke az összefogásra, és az invázió elleni fellépésre, ezért létrejöhetett egy erős szövetség a válság megoldására. Véleményem szerint azonban az is közrejátszott e történelmi koalíció létrejöttében, hogy ez a konfliktus kihívásként jelent meg az átalakuló nemzetközi rend előtt, tehát mondhatjuk úgy is, hogy a második öböl-háború bizonyos szempontból tesztelte a kialakulófélben lévő új világrendet. Mivel az iraki agressziót ellenző országok tisztában voltak azzal, hogy a bipoláris korszak véget ért, és tudták, hogy egy új nemzetközi rend akármilyennek is bizonyul, és akármeddig is tart az elején valószínűleg még képlékeny, illetve kiszámíthatatlan lesz.⁶⁸ E kiszámíthatatlanság pedig odáig vezethet, hogy egyes államok a térségükben, kihasználva az új rend ingoványosságát, túlságosan merész akciókra szánják el magukat, amelyeknek egyrészt az lesz a következményük, hogy felborítják az egyensúlyt az adott régióban, másrészt pedig az, hogy esetleg függetlenedni tudnak olyan hatalmi tényezőktől, mint az USA, Szovjetunió, Franciaország, vagy Nagy-Britannia. Egy olyan terület esetében, mint a Közel-Kelet, ahol a világ kőolajkészletének a tetemes része koncentrálódik össze, még jobban felértékelődik ez a veszély. Tehát kilencvenes évek elejére létrejövő új világrend képviselőinek kulcsfontosságú érdeke volt, hogy semmiképpen ne forduljon elő egy ilyen eset, másképp fogalmazva, azt is mondhatjuk, hogy a Biztonsági Tanács tagjainak a közös érdeke volt, hogy Irak ne járjon sikerrel az akciójával. Ellenkező esetben ugyanis pont, hogy saját tehetetlenségüket és gyengeségüket mutatták volna, amelynek következménye odáig vezethetett volna, hogy egyrészt az adott ország, ez esetben Irak, gazdasági potenciálja túlságosan megerősödik -

⁶⁶ Horváth [2004] 162-164.o.

⁶⁷ Huntington [2008] 422-423.o.

⁶⁸ Richard Falk egyik művében arról ír, hogy a hidegháború végének biztonságpolitikai szempontból van pozitív és negatív oldala egyaránt. A pozitív oldala véleménye szerint, hogy a két szuperhatalom halálos stratégiai kockázatokkal járó nyomásgyakorlása és küzdelme véget ért, ezzel elkerülhető az, hogy regionális konfliktusokból egy harmadik világháború alakuljon ki. A negatív oldala pedig az, hogy megszűnt az a geopolitikai fegyelem, amely a hidegháborút jellemezte, és így nagyobb tér és lehetőség nyílik az olyan akciók előtt, mint amit Szaddám végrehajtott Kuvait ellen. (Falk [2005] 24.o.)

Kuvait annektálásával erre komoly esély lett volna – másrészt pedig hasonló radikális lépésekre bátorítja fel azokat az államokat, amelyek egyáltalán nem érdekeltek az új világrend szabályainak létrehozásában és biztosításában.

Irak tehát 1991 végére külpolitikailag teljesen elszigetelődik, a hetvenes években felépített diplomáciai kapcsolatainak rendszere romba dől. Azonban nemcsak Irak számára tűnik ekkor végzetesnek a második öböl-háború következménye, hanem bizonyos szempontból az egész arab világnak számára egy kudarc. Annak ellenére, hogy egyes államok a háború alatt egységet mutattak, szövetségbe tömörültek, a háború után minden ország a saját nemzeti érdekét helyezte előtérbe. Továbbá elvesztették a legfontosabb szövetségesüket, a Szovjetuniót, így az USA gyakorlatilag már egyedüli nagyhatalomként gyakorolhatta befolyását komoly ellensúly nélkül, és tanúi lehettek annak, ahogy móresre tanítja Szaddámot, a térség legerősebb országának diktátorát. Bush ráadásul meghirdette az „új világrend” koncepcióját, amely értelmezésük szerint a hangzatos szlogeneken túl, legfőképpen Amerika egyedülálló hegemoniájának kinyilatkoztatása volt.⁶⁹

A háborúnak, és természetesen annak lezárásának köszönhetően belpolitikailag is bizonyos mértékben megrendül a központi hatalom, hiszen az ország politikai egysége szakadozni kezdett. Bush elnök ugyanis felszólította az Baath rezsimmel ellenséges erőket, hogy lázadjanak fel az államhatalommal szemben, és döntsék meg a diktatúrát. Délen a síiták, Északon pedig a kurdok lázadtak fel, azonban a déli síitákat az amerikaiak cserben hagyták, és Szaddám hihetetlenül véresen leverte őket. Északon a kurdok szerencsésebbek voltak, ugyanis ellenőrzésük alá vontak e területet, az olajban gazdag Kirkuk városával együtt. Ellenük is megindult a Köztársasági Gárda támadása, azonban a nemzetközi erők azért, hogy megakadályozzanak egy népiertást, repüléstilalmi zónát vezettek be a 36. szélességi foknál. Ennek köszönhetően a központi hatalom márt ezt a területet nem tudta visszaszerezni. E sikerből okulva a nyugati hatalmak létre hoztak egy déli repüléstilalmi zónát, a 32. szélességi foktól délre elterülő országészre vonatkozóan. Jól látható tehát, hogy a Baath rezsim a második öböl-háborút követően már tudta az egész ország területén érvényesíteni a hatalmát.⁷⁰

A legnagyobb katasztrófát azonban az ország gazdasági visszaesésében, illetve annak társadalmi hatásában tapasztalhatunk. A háború után Iraknak az ENSZ BT. 1991. április 3-án meghozott 678. számú határozatnak kellett megfelelnie, amely igencsak megnehezítette gazdasági helyzetét. A határozat kimondta egyrészt, hogy „a nemzetközi jog értelmében

⁶⁹ Kamrava [2011] 190.o.

⁷⁰ Horváth [2004] 169-171.o.

Irak felelős minden közvetlen veszteségért, kárért, ideértve a környezeti károkat és a természeti erőforrások megfogyatkozását, valamint az idegen államoknak, állampolgároknak, illetve vállalatoknak okozott károkat, amelyeket Kuvait törvénytelen lerohanásával és megszállásával idézett elő” másrészt pedig követelték, hogy Irak pontosan tartsa be minden kötelezettségét külföldi kamattörlesztése és hitel-visszafizetése terén.”⁷¹ A kémiai és biológiai fegyverek leszerelését, illetve kifejlesztésük visszavonását is kötelezővé tették, ennek ellenőrzésére létrehoztak egy fegyverzet ellenőrző bizottságot, a UNSCOM-ot (United Nation Special Commission-t. Maximalizált Irak olajának értékesítését, ami nyilván a legfájóbb pontja volt a határozatnak, ráadásul ez az ország szuverenitásának elvesztését jelentette.⁷² A fő probléma ezzel a résszel, hogy Irak legfőbb exportja az olaj volt, így a fő bevételi forrásától elesett, és hatással volt az egész lakosságra.

A szankciók hatása nagyon komoly dilemmát vetettek fel a létrehozó közt, ugyanis nem lehetett tudni, hogy elérik-e a céljukat. Ráadásul, ahogy egyre több jelentés arról számolt be, hogy ezeknek a szankcióknak a civil lakosság issza meg a levét, már erkölcsileg is válságba került az ENSZ, hiszen így a szervezet legfontosabb alapelveivel - civil lakosság védelme, szenvedésük csökkentése – kerületek szembe. Ahhoz, hogy pontosan lássuk mi történt ekkor Irakkal érdemes pár fontos statisztikára kitérni.

Az olajexport tilalmának hatására az iraki állam képtelenné vált az alapvető élelmiszerek (cukor, búzaliszt, főzőolaj, rizs, tea) árát támogatni, és ennek köszönhetően a lakosság nem részesült e termékekből a havi szükségleteket kielégítő szinten.⁷³ Tovább fokozta e problémát, hogy a szankció hatására hihetetlen mértékű infláció indult el. 1990-ben egy kg búzaliszt 0.06, 1995-ben már 713 iraki dinárba került, a cukor ára is ilyen hatalmas emelkedést produkált ebben az időszakban, 1990-ben 0.24, 1995-ben pedig 1184 dinárt tett ki 1 kg. 1991 után egy iraki átlagfizetés összege kb. havi ezer dinár volt, amely akkor két dollárnak felelt meg. Tehát ilyen fizetések és ilyen magas árak mellett lehetetlené vált a megélhetés. 1995-re az ország GDP-je alacsonyabb lett mint 1962-ben amikor csak 7 millió lakosa volt országban, 1995-ben pedig kb. 18 millió.⁷⁴ E tarthatatlan helyzetet az ENSZ-ben felismerték, így 1995. április 14-én meghozták a 986-os határozatot, amelyek értelmében Irak 2 milliárd dollár értékű olajt exportálhat élelmiszerért cserébe. Ennek köszönhetően 1998-ra csökkent az infláció, azonban az árak az 1990-es szinthez még így is nagyon magasak voltak. (1 kg búzaliszt 275, egy kg cukor 350 dinárra csökkent a határozat

⁷¹ ENSZ BT 687. határozata (1991)

⁷² Malone [2006] 74-75.o.

⁷³ Niblock [2001] 139-140.o.

⁷⁴ Jarvey-Skeeter [2003] 75-79.o.

meghozatala után)⁷⁵

Ezek a problémák az életszínvonal rohamos csökkenéséhez vezettek. Hatalmas mértékű éhezés lett úrrá az országon, illetve a tiszta ivóvíz beszerzése is gyakorlatilag lehetetlenné vált. Az egészségügyi rendszer romokban hevert, az alapvető gyógyszereket, és a legegyszerűbb orvosi műszerek, kellékek is hiánycikkek lettek. A bagdadi kórházakban egy ágyra két-három infúzióra kötött gyermek jutott, akiknek nem tudtak biztosítani teljes körül ellátást. A kolera, illetve a tífusz újból megjelent az országban, és rengetek embert megfertőzött. Amíg Irak a 80-as évek végén a térség legjobb egészségügyi rendszerével rendelkezett, 1991 utána mindez márt a múlté lett. Az orvosi egyetemeken az oktatás színvonala és körülménye óriási mértékben visszazuhan, szakkönyvekre nem volt pénz, az egyetemi hallgatók sokszor olvashatatlan fénymásolatokból tanultak.⁷⁶ A középkori állapot leginkább a gyermekeket sújtotta. Az övéten aluliak esetében az olyan betegségek előfordulásának aránya, mint a hasmenés vagy tüdőgyulladás vagy légúti fertőzések brutális mértékben növekedtek. Amíg 1989-ben havonta átlagban 104 gyermek szenvedett hasmenésben, addig 2000-ben 1377. A tüdőbetegségekben szenvedők száma 1989-ben havonta 158-ra becsülhető, 2000-re pedig kb. 3000-re. A legrémisztőbb adat pedig az 1989 és 1999 között időszakban elhalálozott gyermekek száma. Az öt év alatti és öt év körüli gyermekek halálának összesen e 10 év alatt több mint 1, 2 millió. Sajnálatos módon, e szörnyű adatsorokon a korábban már említett ENSZ által létrehozott „olajat élelmiszerért” nevű program sem segített már. Azonban a felnőtt korosztályt sem hagyta érintetlenül e vészidőszak, az 1989-es évhez viszonyítva a szívrohamok aránya meghétszereződött, a cukorbetegségben meghaltak száma több mint ötszöröse lett, a rosszindulatú daganatok által okozott halálozások több mint négyszeresen nagyobb gyakorisággal fordultak elő 2000-ben.⁷⁷ Az emberi veszteségek arányát tovább fokozták az iszonyatos környezeti károk. A bombatámadások és Szaddám Husszein által parancsba robbantások rengeteg olajkutat semmisítettek meg, és a robbanások után keletkezett füst illetve gázok ellepték a levegőt, a levegőbe felszabadul mérges gázok pedig savas esőzést idéztek elő, amelyek pusztító hatással voltak a különböző mezőgazdasági termőterületekre.⁷⁸

E pokoli állapotokért részben maga Szaddám Husszein is felelős, ugyanis valamit

⁷⁵ Niblock [2001] 142.o.

⁷⁶ Jarvey-Skeeter [2003] 83.o.

⁷⁷ Niblock [2001] 145-147.o.

⁷⁸ Kellner [1992] 410-411.o. A könyv szerzője Busht és Szaddámot, mivel ők voltak ezért felelősek, a két legnagyobb környezeti terroristának tartja.

enyhített volna népe szenvedésén, ha félreteszi büszkeségét, és ugyan kissé megalázkodva, de a lehető leghamarabb elfogadja az „olajat élelemért” ajánlatot, és az ENSZ felügyeletet arra vonatkozólag, hogy valóban élelmiszerre és gyógyszerre költik a pénzt. Szaddám ebbe egy évvel később egyezett bele. Azonban legalább ennyire felelős az ENSZ, illetve az USA, ugyanis ilyen barbár szankciókat még nem rendeltek el a történelemben. Hans von Sponeck, aki a program ENSZ koordinátora volt, 2000-ben morális okokra hivatkozva lemondott a tisztségéről, döntését továbbá azzal indokolta, hogy Irakban a kilencvenes években egy egész nemzedék halt ki, a tanköteles fiatalok közel 20%-a maradt ki az iskolából, az írni-olvasni tudók aránya pedig a háború előtti 90 %-ról 66 %-ra esett vissza.⁷⁹

⁷⁹ Jarvey-Skeeter [2003] 83.o.

2003: a Baath rezsim bukása

A harmadik öböl-háború jelenkorunk kétségtelenül egyik legfontosabb nemzetközi konfliktusa volt. E háborút hihetetlen nagy politikai viták, összetűzések, és nem utolsósorban botrányok övezték. Ma már biztosan állíthatjuk, hogy a Bush-Blair páros akciója hazugságokra épült, ugyanis bebizonyosodott, hogy Irak semmiféle atomfegyverrel nem rendelkezik. Az igazi tragédia azonban az, hogy 2003-ban az amerikai-brit és a velük szövetséges katonai csapatokat azzal a reménnyel küldték Irakba, hogy Szaddám rezsimjének megdöntése után elkezdhetik kiépíteni a demokráciát, amely ha majd megerősödik elterjed az egész térségben. E naiv elképzelés természetesen nem valósult meg. Ugyan megdöntötték az iraki diktátort, sőt ki is végezték később, és sikerült létrehozni különböző demokratikus intézményeket, az ország történetében azonban az elmúlt 10 év mégis az egyik legsötétebb korszakot hozta el. Dolgozatom záró fejezetében három fontos problémakörre térek a 2003 utáni Irak helyzetét illetően. A belpolitikai feszültségekre, az államegység kérdése, és a szociális és infrastrukturális problémákra. E három témát érintően próbálok világos képet adni Irak ekkori helyzetéről és perspektívájáról.

George W. Bush 2003 március 17-én ultimátumot intézett Szaddám Husszeinnel, amelyben felszólította az iraki diktátort, hogy haladéktalanul távozzon az országból, ha nem teszi akkor megindítja a fegyveres támadást Irak ellen. Várható volt, hogy Szaddám nem tesz eleget az ultimátumban megfogalmazott követelésnek, ezért március 20-án kezdetét vette a harmadik öböl-háború. Az amerikai-brit hadsereg technikai és számbeli fölényének köszönhetően a katonai sikerek nem maradtak el, komolyabb ellenállás nélkül sikerült bevenni a legfontosabb városokat, köztük Bagdadot is.⁸⁰ A probléma azonban csak ekkor kezdődött, ugyanis a katonai sikert nem követte politikai siker, 2003 októberében brutális polgárháború vette kezdetét. E polgárháborúban, egyszerre volt tapasztalható, egyrészt az irakiak felkelése az amerikai megszállás ellen, másrészt a szunniták és síiták közti felekezeti jellegű ellentét és harmadrészt a szekuláris csoportok és iszlámisták közötti konfliktus. Tovább fokozta a helyzet bonyolultságát az is, hogy olyan dzsihádisták iszlámista csoportok keltek életre Irakban, amelyek korábban nem is léteztek.⁸¹ Az amerikai megszállók eleinte úgy gondolták, hogy a Baath párt korábbi híveit teljesen ki kell szorítani a hatalomból, és csakis a korábbi ellenzéki erőkkel szabad az új rendszert kiépíteni. Azonban e merev

⁸⁰ Andor-Tálas-Valki [2004] 282-283.o.

⁸¹ Krizmanits [2009] 177.o.

állásponton a polgárháború gyötrelmeinek láttán később változtattak, és elkezdtek nyitni a korábban ellenségesnek nyilvánított politikai erők felé. Ennek köszönhetően 2007 végére valamennyire csökkent a merényletek, illetve a halálestek száma.⁸² A fő kérdés innentől kezdve az volt, hogy mennyire lehet pacifikálni az országot, illetve, hogy a majdani kivonulás után, nem emelkedik-e újból drasztikusan a merényletek száma. Ez utóbbi sajnálatos módon nem valósult meg, ugyanis a 2012-es kivonulást követően megsaporodtak a merényletek,⁸³ olyannyira, hogy 2012 szeptembere produkálta a legtöbb halálos áldozatot az azt megelőző két év alatt.^{84 85 86}

A megszálló erők, illetve az amerikai külpolitika stratégiája az volt, hogy a lehető leghamarabb biztosítani kell a demokratikus választásokhoz szükséges tényezőket, hogy legitimálni tudja magát az új rendszer. 2006-ban a választásokat a síita politikus, Núri-al-Maliki nyerte, meg aki ennek köszönhetően a miniszterelnöki pozíciót tölthette be, 2010-ben valamivel nehezebben ugyan de újból sikerült megnyernie a választásokat.^{87 88} Tehát az új rendszer síita dominanciájú, azonban a parlamentben helyet kapnak a szunniták is. Ez a politikai helyzet elsősorban az amerikaiak demokratikus víziójának képét festi, azonban a valóság nagy mértékben rágódik erre. A síiták a túlerejükkel gyakran visszaélnak, magát az elnököt, Núri Al Maliki-t is gyakran megvádolják azzal, hogy a korábbi sérelmeit, amikor is félrerakta őt az akkori kurzus, próbálja folyamatosan leverni a szunnita politikai ellenfeleire, és ez gyakran, fenyegetésekkel, bebörtönzésekkel, illetve fizikai bántalmazásokkal jár. Vannak olyan vélemények is, amelyek a jelenlegi kormány szunniták elleni támadásait, a Szaddám-rezsim politikai hajtóvadászatához hasonlítják.⁸⁹ A belpolitikai nyugalom tehát nem köszöntött be a 2003 utáni Irakba. A társadalom jelentős része bizalmatlan a politikai elittel szemben, ez részben annak köszönhető, hogy a 2010-es választásokkor felmerült a csalás vádja a győztes oldallal szemben, részben pedig azért, mert sokan a jelenlegi politikusokat, amerikai báboknak tartják, akik amerikai segítséggel, amerikai pénzzel, kerültek hatalomra, nem beszélve arról, hogy jelentős számú iraki állampolgár úgy érzi, hogy az alkotmány is egy rájuk erőltetett amerikai kreáció.

⁸² Wagner [2009] 108-109.o.

⁸³ http://kitekinto.hu/iszlam/2012/01/06/tobb_mint_70_halott_az_iraki_merenyletekben/

⁸⁴ http://kitekinto.hu/iszlam/2012/01/16/irak_ismet_polgarhaborus_veszely/

⁸⁵ <http://www.cnn.com/2012/11/27/world/meast/iraq-violence/index.html>

⁸⁶ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19790480>

⁸⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11733715>

⁸⁸ http://kitekinto.hu/iszlam/2010/11/12/folytassa_maliki/

⁸⁹ Parker [2012]

Az államegység kérdése is hasonlóan égető problémaként merült 2003 után, ráadásul már korábban szó volt arról, hogy a széttöredezettség Irak történelmében mindig egy súlyos veszélyforrásnak bizonyult. Az invázió után, illetve már előtte is, többféle elmélet, javaslat felvetődött az új iraki államforma kapcsán. Végül, 2005-ben megszületett a végeleges alkotmány, amelynek értelmében Irak szövetségi parlamentáris köztársasággá alakult. Ez az alkotmány autonómiát biztosít a kurdok számára, saját parlamenttel, saját kormánnyal, sőt még saját haderővel is. A föderális kormány hatásköre a pénzügyekre, külpolitikára, nemzetvédelmi politikára, népszámlálásokra, víz-és olajpolitikára, postára, rádióra és a jóléti programokra terjed ki. Az új alkotmánynak, a föderális kormány hatáskörével, illetve az egész államegység kérdésével kapcsolatban, van egy igencsak problematikus pontja: ez pedig az olajpolitika, ugyanis nem részletezik pontosan, hogy a föderális és a központi szintek hogyan, és milyen mértékben osszák el egymás közt az olajbevételeket. Ez azért égető probléma, mert az olajlelőhelyek nagy részben az ország északi és déli területein találhatóak, így ha az olajbevételeket nem arányosan osztják el, akkor az ország középső, olajban szegény területe, alapvető bevételektől esik el, és így fennáll annak a veszélye, hogy gazdaságilag túlságosan eltérő fejlettségű régiók jönnek létre, ez pedig tovább mélyítheti a területi megosztottságot.⁹⁰ Ezt a helyzetet természetesen a kurdok is nagyon jól érzékelik, akik ugye az északi, olajban gazdag területen élnek, ezért nem csoda, hogy az egyik legfőbb törekvésük, hogy gazdaságilag, és politikailag lehető legjobban önállósodjanak, illetve az, hogy esetleg elszakadjanak. A gazdasági és pénzügyi önállósodásukat nagyban elősegíti, hogy több külföldi olajtársaság is megjelent a területükön (köztük a MOL is), így ezzel igen komoly bevételekhez juthatnak.⁹¹ Ennek ellenére azonban az elszakadásra sok esély nincs, ugyanis az Irakkal határos Törökország, ahol szintén nagyszámú kurd kisebbség él, saját stratégiai érdekéből fakadóan, ezt aligha nézné végig szó nélkül. Ráadásul egy ilyen új állam kialakulását az Egyesült Államok sem támogatná, mivel kiszámíthatatlan feszültségekhez vezetne. Az államegységet illetően, tehát elmondható, hogy 2003 után a területek közti széthúzások, különbségek felerősödtek, és úgy látszik az új politikai berendezkedés nehezen tud megbirkózni a problémával.

⁹⁰ N. Rózsa [2005] 6-8.o.

⁹¹ http://kitekinto.hu/europa/2011/12/29/hatalmas_beruhazasra_keszul_a_mol/

A harmadik fontos problémakör a 2003 utáni szociális és infrastrukturális rendszer állapota. Az amerikai támadás, majd a polgárháború olyan mértékben rombolta szét az iraki közszolgáltatások rendszerét, hogy jelentős számú iraki lakos számára, a mai napig, olyan alapvető szükségletek elérhetetlenek, mint pl. az egészséges ivóvíz, a csatornázás, a szemétszállítás, az elektromosság vagy az egészségügyi ellátás. A különböző bombatámadásoknak köszönhetően, a hetvenes években elindult gazdasági és infrastrukturális fejlődés eredményeinek (gyárak, iskolák, erőművek, kórházak, múzeumok, úthálózatok) nagy része megsemmisült.⁹² A gazdasági, és társadalmi hanyatlás igazi kezdőpontja az 1991 utáni ENSZ szankciók bevezetése volt, a 2003-as invázió, és az azutáni polgárháború pedig egy újabb löketet adott ennek a visszaesésnek. E tragikus helyzetet tovább fokozza, hogy az Irak újjáépítésre szánt amerikai összegek nagy részének nyoma veszett, sokszor az újjáépítéssel megbízott tábornokok sem tudtak elszámolni ezekkel a pénzösszegekkel, illetve a már demokratikusan megválasztott iraki kormánytagok és politikusok is gyakran gyanúba keveredtek, hogy az adott segélyeket saját céljaik megvalósítására költik. Nem csoda, hogy ilyen életkörülményekkel szembesülve, irakiak tömege döntött úgy hogy elhagyja az országot, az otthonmaradók nagy része pedig a mai napi éheznek.⁹³

⁹² Az amerikai támadásnak és az utána meginduló fosztogatásoknak köszönhetően 2003 óta több mint 15 ezer műkincs hiányzik a Bagdadi Nemzeti múzeumból.

(http://www.ng.hu/Civilizacio/2004/03/Meg_mindig_hianyzik_15_000_mukincs_a_bagdadi_nemzeti_muzeumbol)

⁹³ Adriaenssens [2011] 60-66.o.

Összegzés

Irak kísérlete a regionális közép-hatalmi státusz elérésre eleinte páratlan eredményeket és lehetőségeket mutatott fel, azonban 1991-re, illetve az azt követő évekre ezeket teljes mértékben elvesztette. A 2003 utáni időszak pedig egy utolsó lökés volt a szakadék széléhez közeledő országnak. Ahogy a bevezetésben említettem Irak a harmadik térségbeli ország volt, amelyiknek megadatott a lehetőség arra, hogy felzárkózzon a centrum országokhoz, és ezzel saját térségének a vezetője legyen. Érdekes, hogy a bukását ugyanúgy, ahogy Egyiptom esetében, nem belső problémák, hanem külső hatalmak, legfőképpen az USA által gerjesztett események okozták. Irak esélye e kiemelkedő szerepkör betöltésére tehát elúszott, és az elmúlt tíz évét tekintve, úgy néz ki, hogy belátható időn belül aligha lesz képes előteremteni azokat a feltételeket, amelyek újból egy ilyen esély közelébe segítenék

Felhasznált irodalmak

- Adriaenssens, Dirk: *Irak: a sötétség kora*. In. Eszmélet, 2011. 89. szám (tavasz)
- Andersen, Roy R. – Seibert, Robert F. – Wagner, Jon G.: *Politics and change in the Middle East*. Longman, Boston, 2012
- Anderson, Liam – Stansfeld, Gareth: *Future of Iraq. Dictatorship, democracy, or division?* Palgrave Macmillan, New York, 2004
- Andor László – Tóth Péter – Valki László: *Irak – háborúra ítélve*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
- Batiz András – Wagner Péter: *Szaddám. Önkényuralom családi vállalkozásban*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2003.
- Bodansky, Yossef: *Békecsapda. A közel-keleti békefolyamat drága ára*. Focus Kiadó, Budapest, 2002.
- Bullock, John - Morris, Harvey: *Saddam's War. The origins of the Kuwait Conflict and the International Response*. Faber and faber, London, 1991.
- Cserekyei Márta: *Szaddám Husszein. Az utolsó dobás. Célkeresztben a diktátor*. Focus Kiadó, Budapest, 2002.
- Dr. Horváth Pál: *Mezopotámia Háborúi. Háború az olajért*. PolgART, Budapest, 2004.
- Falk, Richard: *The global setting. US foreign policy and the future of the middle east*. In. *The Iraq War and Democratic Politics* (edited by Alex Danchev, John MacMillan) Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2005.
- Farouk-Sluglett, Marion – Sluglett, Peter: *Iraq since 1958. From revolution to dictatorship*. I.B. Tauris & Co Ltd Publishers, London, 1990
- Hasim, Ahmad S.: *Iraq's Regional Policies in the 1990s: From Regional Superpower to " Superpauper"*. In. *The Future of Irak* (edited by John Calabrese), The Middle East Institute, Washington DC, 1997.
- Herczeg Géza: *Az ENSZ biztonsági rendszere az öböl-háború után*. In. Magyar Tudomány, 1991. 9. szám.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Jarvey, Pete - Skeeter, Chris: *Szaddám-háborúból háborúba*. Maxim Könyvkiadó, Szeged, 2003.

- Kamrava, Mehran: *The modern Middle East. A political history since the first world war*. University of California Press, Berkeley, 2011.
- Kaufman, Burton I.: *The Arab Middle East and the United States. Inter-Arab Rivalry and Superpower Diplomacy*. Twayne Publishers, New York, 1996.
- Keegan, John : *Az iraki háború*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- Kellner, Douglas: *The Persian Gulf TV War*. Westview Press, Boulder, 1992
- Kolko, Gabriel: *A háborúk természetrajza a legújabb kori történelmünkben. Új háborús korszak kezdete?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2003.
- Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus: tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. L'Harmattan, Budapest, 2009.
- Lugosi Győző (szerk.): *Dokumentumok a Közel-Kelet 20. századi történetéhez*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.
- Lugosi Győző: *A szentföldi konfliktus – világrendszer-szemléletben. I. Geopolitika-történeti vázlat*. 2010. <http://tortenelemszak.elte.hu/data/25737/LugosiGyozo.pdf>
- Lugosi Győző: *Az öböl-válság nemzetközi koreográfiája*. In. Társadalmi Szemle, 1990. XLV. Évfolyam, 12. szám.
- Malone, David M.: *The international struggle over Iraq*. Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Marr, Phebe: *The modern history of Iraq*. Westview Press, 2004
- Marton Imre: *Merre tart Európa? Egy tanácskozás az öbölháború következményeiről*. In. Társadalomtudományi Közlemények, 1991. 3-4. szám.
- Miller, Judith - Mylroie, Laurie: *Szaddám Huszein és az öböl-válság*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- N. Rózsa Erzsébet: *Iraki népszavazás az új (végleges) iraki alkotmányról*. Teleki László Intézet. Külpolitikai Tanulmányok Központja, Budapest, 2005.
- Niblock, Tim: *„Pariah States” & sanctions in the Middle East. Iraq, Libya, Sudan*. Lynne Rienner Publishers, London, 2001.
- Parker, Ned: *The Iraq we left behind*. In. Foreign Affairs, 2012, March/April <http://www.foreignaffairs.com/articles/137103/ned-parker/the-iraq-we-left-behind>
- Quandt, William B.: *America and the Middle East*. In. Diplomacy in the Middle East.(edited by L. Carl Brown) I.B.Tauris, London, 2004.
- Rostoványi Zsolt: *A közel-kelet története, 1918-1991*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.

- Rostoványi Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest, 2004.
- Rostoványi Zsolt: *Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya*. 2010. http://www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf
- Rostoványi Zsolt: *Nemzeti eszmék és folyamatok az iszlám világban*. In. Nemzet és Nacionalizmus (szerk. Balogh András). Korona Kiadó, Budapest, 2002.
- Rubin, Barry: *The United States and Iraq: From appeasement to war*. In. Iraq's road to war (edited by Amatzia Baram and Barry Rubin) St. Martin's Press, New York, 1993
- Sciolino, Elaine: *The outlaw State. Saddam Hussein's quest for power and the gulf crisis*. John Wiley & sons, Inc, New York, 1991.
- Tolnay László: *Az öböl háború és következményei* In. Új honvédségi szemle, 1991. 5. szám.
- Tripp, Charles: *A History of Iraq*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Varga Jánosné (szerk): *Öböl háború. Válogatott bibliográfia*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Tudományos Könyvtár, Budapest, 1992.
- Wagner Péter: *A diktatúra pillére Szaddám Huszein alatt*. In. Külügyi Szemle, 2003, 3. szám.
- Wagner Péter: *Államkudarc vagy demokratizálódás? Merre tart Irak a polgárháború elcsendesülése után?*. In. Külügyi Szemle, 2009. 1. szám.

Felhasznált források

- Az iraki olajjövedelmek növekedésének gazdasági és politikai hatása: Magyar Külügyminisztérium TÜK iratok MOL XIX-J-1-j /1974. Irak / 52. doboz
- Irak kapcsolatai a fejlett kapitalista országokkal: Magyar Külügyminisztérium TÜK iratok MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz
- Irak kapcsolatai a haladó arab országokkal: Magyar Külügyminisztérium TÜK iratok MOL XIX-J-1-j / 1974. Irak / 52. doboz
- Az iraki fejlődés fő irányvonalai. A magyar-iraki kapcsolatok állása és perspektívái: Magyar Külügyminisztérium TÜK iratok, MOL XIX-J-1-j /1975. Irak / 70. doboz.
- Irak mezőgazdasága: Magyar külügyminisztérium TÜK iratok, MOL XIX-J-1-j / 1976. Irak / 66. doboz
- ENSZ BT 598. számú határozat (1987)
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/598%281987%29
- ENSZ BT 660. számú határozat (1990)
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660%281990%29
- ENSZ BT 688. számú határozat (1991)
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688%281991%29
- ENSZ BT 986. számú határozat (1995)
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/986%281995%29
- ENSZ BT 687. számú határozat (1991)
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687(1991))

Sajtóforrások

- <http://www.cnn.com/2012/11/27/world/meast/iraq-violence/index.html>
- <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19790480>
- <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11733715>
- http://kitekinto.hu/iszlam/2010/11/12/folytassa_maliki/
- http://kitekinto.hu/iszlam/2012/01/06/tobb_mint_70_halott_az_iraki_merenyletekben/
- http://kitekinto.hu/iszlam/2012/01/16/irak_ismet_polgarhaborus_veszely/
- http://kitekinto.hu/europa/2011/12/29/hatalmas_beruhazasra_keszul_a_mol/
- <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00034/cikke2f0.html>
- http://www.ng.hu/Civilizacio/2004/03/Meg_mindig_hianyzik_15_000_mukincs_a_bagdadi_nemzeti_muzeumbol